

ODRŽIVO POSLOVANJE I PROMENE NA GLOBLANOM TRŽIŠTU

Prof. dr Cariša Bešić, email: carisa.besic@sbb.rs; carisa.besic@ftn.kg.ac.rs

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka u Čačku, Republika Srbija

Prof. dr Dejan Đorđević

Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet “Mihajlo Pupin” Zrenjanin, Republika Srbija

Doc. dr Doloris Bešić Vukašinović

Univerzitet Union „Nikola Tesla“, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd, Republika Srbija

Dr Snežana Bešić, profesor SS

Akademija tehničko-umetničkih strukovnih studija Beograd, Republika Srbija

Sažetak: Autori u ovom radu analiziraju potrebu za prilagođavanjem poslovnih organizacija u skladu sa novim trendovima na globalnom tržištu, posebno posmatrano sa aspekta uticaja pandemije na održivost poslovanja. Dešavanja u globalnoj ekonomiji u toku poslednje dve godine su ukazala na potrebu za unapređenjem poslovne filozofije i prakse u svim segmentima egzistiranja biznisa. Preduzeća koja dolaze iz zemalja u tranziciji su posebno bila pogođena negativnim efektima krize. Zbog neadekvatnog procesa upravljanja organizacijom nisu mogla da adekvatno reaguju na inpute sa globalnog tržišta.

Ključne reči: održivo poslovanje, globalno tržište, promena.

SUSTAINABLE BUSINESS AND GLOBAL MARKET CHANGES

Abstract: In this paper, the authors analyze the need to adapt business organizations in line with new trends in the global market especially from the aspect of the impact of the pandemic on business sustainability. Developments in the global economy over the past two years have highlighted the need to improve business philosophy and practice in all segments of business existence. Companies coming from countries in transition have been particularly affected by the negative effects of the crisis. Due to the inadequate management process of the organization, they could not adequately respond to inputs from the global market.

Keywords: sustainable business, global market, change.

UVOD

Najznačajniji uticaj na obavljanje poslovanja, kao i na globalno poslovno okruženje u 2021. godini imala je globalna COVID-19 pandemija. Najveći deo napora u poslednje dve godine je bio usmeren ka unapređenju zdravstvene situacije, kao i ka održavanju poslovanja. Tokom 2021. godine došlo je do blagog oporavka u odnosu na 2020. godinu, ali je došlo i do povećanja troškova poslovanja i inflacije. **Lanci snabdevanja** na globalnom nivou nisu u potpunosti uspostavljeni, što dodatno utiče na troškove poslovanja na globalnom nivou, kao i na povećanje cene industrijskih proizvoda. Ovaj trend će se nastaviti i tokom prve polovine 2022. godine. Početak godine je obeležio nagli rast cena energenata uslovljen političkim dešavanjima.

Ove globalne tendencije u poslovanju će imati uticaj i na održivost radnih mesta, pogotovu u razvijenim zemljama sveta, što može da produbi ekonomsku krizu. Bez obzira na navedene činjenice, poslovni svet, prevashodno korporacije, treba da se usredsrede na ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Poslovanje će u narednim godinama svakako biti opterećeno

različitim izazovima na globalnom nivou, ali snažniji naponi u domenu poslovnih inovacija, povezivanja i društvene odgovornosti i održivosti svakako mogu da doprinesu razvoju poslovanja na globalnom nivou.

S druge strane posmatrano, savremeno društvo se kreće ka novoj fazi svog razvoja koja podrazumeva **značajnu ulogu nauke i tehnologije**. Ova **nova faza razvoja** društva čoveka pozicionira u centar i pokušava da uravnoteži ekonomske prednosti sa rešavanjem društvenih problema. Pored tehnologije, ovo društvo podrazumeva visok stepen kreativnosti svakog pojedinca. Sa aspekta ekonomije, ovo podrazumeva **postizanje profitabilnosti i ekonomije obima uz razvojne poslovne modele**.

1. TRENDOWI U POSLOVANJU I PITANJE ODRŽIVOSTI

Globalna ekonomija je tokom 2020. godine doživela pad uslede negativnih efekata pandemije. Kriza koja je nastala kao posledica pandemije je pokazala koliko je svet međusobno ekonomski povezan i međuzavisan. Rezultat je bio gotovo trenutno **smanjivanje svetske trgovine, pad proizvodnje i smanjivanje obima zaposlenosti**. Tokom 2021. godine se uočio oporavak od negativnih ekonomskih efekata pandemije, ali takođe oporavak nije bio ujednačen, što utiče na povećanje ekonomske napetosti na globalnom nivou. **Pritisaci na lance snabdevanja** izazvani pandemijom povećali su **pritisak na toškove**. **Rast tražnje** sa otvaranjem ekonomija doveo je do povećanja cena ključnih globalnih proizvoda, kao što su **nafta, gas i metali**. Rast cena industrijskih proizvoda biće primetan i u toku prve polovine 2022. godine.

Sva preduzeća koja posluju na globalnom tržištu su suočena sa rastom troškova poslovanja, kao i sa problemima u lancima snabdevanja. Početak 2022. godine je ukazao da će proizvođači proizvoda **viših faza finalizacije** podići cene svojih proizvoda (*auto industrija*). Navedena preduzeća pokušavaju da amortizuju negativne posledice krize izazvane pandemijom i ratnim dešavanjima između Rusije i Ukrajine, na taj način što prebacuju rast troškova na finalne potrošače.

Prema nekih shvatanjima (4), neki od ključnih trendova koji će oblikovati savremeno poslovanje tokom narednih godina su:

- 1) **Integracija,**
- 2) **Vrednovanje ljudskog kapitala,**
- 3) **Odgovor na promene,**
- 4) **Unapređenje životne sredine,**
- 5) **Uspostavljanje održivih lanaca nabavke,**
- 6) **Uspostavljanje održive potrošnje i proizvodnje,**
- 7) **Primena novih tehnologija u funkciji održivosti,**
- 8) **Zaštita fundamentalnih prava,**
- 9) **Kreiranje realnih politika regulativa i normi,**
- 10) **Unapređenje stejkholder kapitalizma.**

Svet mora da se ponovo integriše, a ključni faktor integracije biće **tehnologija**. Uloga tehnologije je danas značajnija nego ikada pre, a postoji određen umeren optimizam u pogledu potencijala tehnologije u odnosu na rešavanje tekućih i očekivanih problema u globalnoj ekonomiji.

Tehnološki napredak, koji će se nastaviti i u bliskoj budućnosti, još više će uticati na povezanost između zemalja i njihovih ekonomija.

Prema nekim shvatanjima (2), *borba za talente, za najkvalitetnije ljude i menadžere, je već dugi niz godina okosnica oštre tržišne utakmice u svetu*. Ulaganje u razvoj zaposlenih, podizanje njihovih kapaciteta, a posebno menadžerskih sposobnosti čini suštinsku razliku između dinamičnih kompanija, nasuprot onima koje brzo bivaju prevaziđene. Ljudi su ključni u bori za unapređenje produktivnosti poslovanja savremene organizacije.

Kriza izazvana COVID-19 pandemijom tokom 2020. i 2021. godine ukazala je na *potrebu za izmenom i unapređenjem poslovne filozofije savremenih poslovnih organizacija*. Promene postaju sve češće i sve intenzivnije, a poslovno okruženje je turbulentno. Novi uslovi poslovanja, opredeljeni realnošću ekonomskih kriza, zahtevaju i novi pristup u procesu upravljanja savremenom organizacijom. Poslovni sistem opredeljen ka promenama se mora zasnivati na **znanju, liderstvu, kreativnosti i inovativnom delovanju**. Nova poslovna filozofija podrazumeva stvaranje kreativnih timova visokoobrazovanih profesionalaca, koji se ponašaju liderski i preduzetnički.

Ekonomski razvoj, zaštita životne sredine i razvoj društvene zajednice su međusobno povezani. **Savremena poslovna organizacija** koja želi da ostvari dugoročni poslovni uspeh, mora svoj poslovni razvoj da uskladi sa zahtevima za zaštitu i unapređenje životne sredine, po osnovu proizvodnje ekološki prihvatljivih proizvoda, integralnog upravljanja otpadom i zaštite prirodnih resursa (*zemlja, voda, vazduh*, itd). Pitanje životne sredine, društveni i ekonomski razvoj moraju biti zajedno razmatrani u smislu formiranja jedinstvene agende za delovanje.

Održivi lanci nabavke jesu preduslov za unapređenje poslovanja na globalnom nivou, prevashodno posmatrano sa aspekta snižavanja troškova poslovanja. Oni direktno utiču na uspostavljanje održive proizvodnje i održive potrošnje.

Tehnologija je najdinamičniji faktor ekonomskog razvoja, kao i konkurentnost preduzeća. Tehnologija omogućuje ne samo stvaranje novih tehničkih rešenja i novih proizvoda, već i novih tržišta. Brzi tehnološki razvoj je rezultovao pojavom novih industrija, novih grupacija, novih preduzeća, novih konkurenata. Suština novih tehnologija jeste u povećanju produktivnosti poslovanja koja unapređuje konkurentsku sposobnost preduzeća. Primena novog tehnološkog rešenja povećava proizvodnu sposobnost preduzeća, smanjuje upotrebu ljudskog rada i dugoročno posmatrano, smanjuje troškove poslovanja po jedinici proizvoda.

Razvojna platforma 2030 koja je lansirana na godišnjem sastanku Svetskog ekonomskog foruma 2020 [5], fokusira se ka izgradnji motivisanog *privatno-javnog partnerstva* i civilnog društva usmerenog ka unapređenju ekosistema, u cilju iskorišćenja budućih mogućnosti.

U toku poslednje dve godine bili smo svedoci da je svuda u svetu dolazilo do ograničenja određenih prava i sloboda, kako pojedinaca, tako i u celom društvu. Budući društveni okvir treba da se zasniva na poštovanju fundamentalnih prava. To podrazumeva i suprostavljanje realnih, ostvarivih politika i regulativa, koje će u obzir uzeti sve mogućnosti koje se mogu dogoditi, kao što je bila globalna pandemija. Suština uspešne politike, jeste da je ostvariva i da se može realizovati u praksi.

Savremeni ekonomski sistem treba da uzme u obzir potrebu za društvenom odgovornošću i za realizacijom ciljeva svih interesnih grupa. **Javni interes jeste primarni interes svake poslovne organizacije**. Javni interes treba da se inkorporira u poslovnu politiku organizacije, koja treba da se ostvari u poslovnoj praksi. Primena inicijativa iz domena **korporativne društvene odgovornosti** treba da se proširi, a globalni tržišni lideri treba da uzmu još više učešća u

realizaciji dobre poslovne prakse zasnovane na principima društvene odgovornosti. **Kompanije** treba da posluju u skladu sa *etičkim standardima* na odgovoran i održiv način.

Prema agendi Svetskog ekonomskog foruma u oblasti održivog razvoja, (3), potrebno je uspostaviti novo ekonomsko razmišljanje, koje prevashodno podrazumeva uspostavljanje sredstava za finansiranje održivog razvoja i unapređenje delovanja u oblasti klimatskih promena. Sa aspekta društva, treba da se teži ka uspostavljanju inkluzivnog društva i jednakosti. U oblasti inovacija treba da se teži ka odgovornosti, a tržište mora da pretrpi određene oblike transformacije. Isto tako, ovi principi su dugoročno opredeljeni.

2. PREDUZEĆA IZ ZEMALJA U TRANZICIJI I ODRŽIVO POSLOVANJE

Savremena ekonomija je evoluirala od ekonomije zasnovane na proizvodnji i razmeni dobara, ka ekonomiji zasnovanoj na proizvodnji i distribuciji informacija. **Znanje postaje ključni poslovni resurs**. Poslovne organizacije moraju svoje poslovanje da zasnivaju na stalnom unapređenju znanja i održivosti poslovanja u uslovima tržišnih turbulencija. Savremena poslovna organizacija mora da se trudi da **sa manje postigne više**, ali na način koji je odgovoran svim akterima u procesu stvaranja nove vrednosti. Ovo naročito podrazumeva odgovorno korišćenje **savremenih tehnologija, brigu za prirodno okruženje i životnu sredinu, odgovorno zapošljavanje, ali i brigu za sve zaposlene u organizaciji**. Najveći naporu moraju biti uloženi da se kontinualno unapređuju znanja svih zaposlenih.

Prema mišljenju analitičara **Evropske banke** za obnovu i razvoj (2021) u zemljama koje su bile pogođene izazovnim ekonomskim okolnostima pre pandemije, pandemija je samo dodatno pojačala postojeće probleme – ovde se prevashodno misli na posledice tranzitorne recesije. Domaća ekonomija se duži niz godina nalazi u tranzitornoj recesiji koja je samo pojačana delovanje globalne pandemijske krize.

Glavni problem preduzeća iz tranzicionih ekonomija jeste **nekonkurentnost** koja se javlja kao posledica *slabe produktivnosti poslovanja i nedostatka primene novih tehnologija i znanja. Nizak nivo tehnološke opremljenosti domaćih preduzeća, visoki troškovi poslovanja, kao i neefikasnost poslovnih sistema samo su deo problema sa kojim se suočavaju domaća preduzeća*. S druge strane, ne treba zanemariti ni hroničan **nedostatak finansijskih sredstava**, koji onemogućuje da se domaća preduzeća usredsrede na politike i strategije koje omogućavaju unapređenje globalnog poslovanja. U tom smislu posmatrano, preduzeća iz zemalja u tranziciji su onemogućena da inovativno deluju i da povećavaju svoju produktivnost na bazi primene savremenih tehnoloških rešenja i moderne opreme.

Još jedan problem koji se uočava kada se govori o ovim preduzećima jeste **problem produktivnog zapošljavanja**. Ovo je posebno bitno kada se govori o *stranim investitorima* koji zapošljavanju veći broj radne snage u organizacijama koje su radno intenzivne i gde se ne ulaže u opremu i tehnologiju. Tako novo zapošljavanje ne stvara rast produktivnosti. S druge strane, **zapošljavanje u javnom sektoru**, prevashodno preduzećima koja su u vlasništvu države, takođe stvaraju lošu percepciju ukupnog stanja u privrednim aktivnostima. Ova preduzeća su najveći poslodavci u nacionalnim ekonomijama i obuhvataju značajan deo ukupnog fiksnog kapitala, a uglavnom tehnološki zaostaju. Konačno, ali ne i na poslednjem mestu, ova preduzeća imaju **problem sa profesionalnim menadžmentom**. **Ključ za adekvatni razvoj jeste odgovorno zapošljavanje, koje će rezultovati poslovnom održivošću**.

Glavni pravac za unapređenje konkurentne sposobnosti preduzeća iz zemalja u tranziciji jeste unapređivanje kvaliteta poslovanja i povećanje produktivnosti. Ovo se može ostvariti jedno po

osnovu *stalnog unapređenja produktivnosti znanja zaposlenih u tim preduzećima, posebno rukovodilaca, ali i po osnovu kupovine savremene opreme i tehnologije*. Izmena poslovne filozofije jeste nova realnost, tj. neophodnost savremenog egzistiranja.

Kritičko mišljenje i rešavanje poslovnih problema, krativnost i adekvatno upravljanje ljudskim resursima predstavljaju svakako bitne elemente upravljanja koji će biti značajni i u budućnosti.

3. ZAKLJUČAK

Promene koje se dešavaju na globalnom tržištu ukazuju na potrebu za preispitivanjem načina razmišljanja u poslovanju. Kriza izazvana COVID-19 pandemijom uticala je na izmenu načina razmišljanja rukovodstva poslovnih organizacija svuda u svetu, a iskustva do kojih se došlo tokom tog perioda biće smernice za razvoj novog načina poslovnog ponašanja i poslovne prakse. Kriza izazvana pandemijom je uticala na usporenje globalnih ekonomskih tokova, a globalni ekonomski oporavak koji je najavljen krajem 2021. godine nije ostvaren zbog značajnog rasta cena energenata na svetskom tržištu na samom početku 2022. godine, što utiče na dalje povećanje ekonomske napetosti.

U budućnosti je neophodno ostvariti održiv produktivni ekonomski rast koji je ključan za poboljšanje života pojedinaca. Zemlje u tranziciji moraju da prihvataju promene i da se suoče sa njihovom brzinom i intenzitetom, da stvaraju inovacije i da razvijaju sopstveno znanje. Brzina kojom zemlje prihvataju nove ideje je ključna za unapređenje konkurentne sposobnosti u industriji 4.0. Kao rešenje za unapređenje poslovanja preduzeća iz zemalja u tranziciji može se smatrati implementacija inostranih iskustava i stalno unapređivanje znanja, uz razvoj koncepta održivog poslovanja. Odgovornost rukovodstvo za proces unapređenja znanja u organizaciji se ogleda u primeni savremenih metoda i tehnika upravljanja.

LITERATURA

- [1] EBRD prognozira rast Srbije od 6% u 2021. godini, Euractiv, 29.06.2021, <https://euractiv.rs>
- [2] Inteliktualni kapital – ključni resurs kompanije, Asee Southeast Europe, Novi Sad, 2021., www.asee.biz/razvoj_zaposlenih
- [3] Sustainable development, WEF, January 2022, www.weforum.org
- [4] 2022 Trends Report, The Sustainability institute, January 2022, www.sustainability.com
- [5] 2030: from technology optimism to technology realism, (2020), World Economic Forum, www.weforum.org